

Міністерство освіти і науки України

Філологічні студії

Науковий вісник
Криворізького державного
педагогічного університету

Збірник наукових праць

Випуск 2

Кривий Ріг
«Видавничий дім»
2008

навіть для людини, яка не має в особистому досвіді чогось подібного. Безперечно, роль мистецтва в становленні людини полягає в тому, що воно сприяє розвиткові творчих засад в індивіді, спонукає до осмислення свого буття, уможливорює інтеріоризацію моральних вимог у самовимогу. При цьому вчителю слід звернути увагу на вплив масової культури, рекреативно-розважальний характер її змістового сюжету. Разом з тим розповсюдженість твору не завжди свідчить про його високу художньо-естетичну цінність. Одночасно обізнаність із ним не завжди свідчить про висоту художньо-естетичного смаку й потреб слухачів. Чим багатшим у людини є зміст її життєвого досвіду, тим більше естетичної інформації вона здатна засвоїти з ідейно-емоційного змісту твору мистецтва. Таким чином, мистецьке є завжди естетично значущим, якщо вимагає глибокого декодування, спонукає до самовдосконалення, викресує людське в людині, ошляхетнюючи її.

Література

1. Біляєв О. М. Проблема методів у навчанні мови / О. М. Біляєв // Українська мова і література в школі. – 1980. – № 10. – С. 60.
2. Рідна (українська мова): Програма для шкіл з українською мовою навчання: 5 клас 12-річної школи / Скуратівський Л. В., Шелехова Г. Т., Тихоша В. І. та ін. // Дивослово. – 2005. – №5. – С. 36–46.
3. Словник-довідник з української лінгводидактики: [навч. посібник] / за ред. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2003. – 149 с.
4. Эстетическое сознание и процесс его формирования / Ин-т философии АН СССР. – М. : Искусство, 1981. – 255 с.
5. Яковлев Е. Г. Эстетика: [Учебное пособие] / Е. Г. Яковлев. – М. : Гардарики, 2004. – 464 с.

УДК 811.161.2*37+811.161.2*373.611

О. А. Павлик

РОЗВИТОК ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Павлик О. А. Розвиток писемного мовлення школярів засобами інтерактивного навчання.

У статті розглянуто особливості процесу розвитку писемного мовлення як виду мовленнєвої діяльності, що потребує мотиваційного забезпечення, створення атмосфери інтелектуальної взаємодії шляхом застосування інтерактивних методів навчання. Автор обґрунтовує необхідність урахування кореляції між добором інтерактивних стратегій та етапністю роботи над писемним мовленням школярів.

Ключові слова: писемне мовлення, мотивація, інтерактивне навчання, інтерактивні стратегії.

Павлик Е. А. Развитие письменной речи учащихся средствами интерактивного обучения.

В статье рассматриваются особенности процесса развития письменной речи как вида речевой деятельности. Этот процесс требует мотивационного подкрепления, создания атмосферы интеллектуального взаимодействия путём применения интерактив-

них методів обучения. Автор обосновывает необходимость учёта корреляции между выбором интерактивных стратегий и поэтапностью работы над письменной речью учащихся.

Ключевые слова: письменная речь, мотивация, интерактивное обучение, интерактивные стратегии.

Pavlik O. A. The development of pupils' written speech by the means of interactive teaching.

The article presents the specialities of developing process of the written speech as a kind of speech activity. This process demands the motivating support, creating the atmosphere of intellectual interaction by using the interactive methods of teaching. The author motivates the need of correlating between selecting the interactive strategies and stages of work on the pupils' written speech.

Key words: written speech, motivation, interactive teaching, interactive strategies.

Реалізація завдань формування соціально активної і духовно багаті мовної особистості неможлива без оволодіння мовою як засобом спілкування, що передбачає насамперед набуття школярами комунікативної компетентності, тобто розвиток їх усного та писемного мовлення, рецетивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності. Незважаючи на широкий спектр робіт, присвячених розвитку мовлення школярів, і посилену увагу до мовлення фахівців різних галузей науки, багато питань дотепер залишається недостатньо розробленими. Зокрема це стосується і проблеми формування писемного мовлення школярів у світлі вимог сучасного освітнього процесу.

Традиційно в методиці навчання мови під розвитком писемного мовлення розуміють процес формування в учнів умінь і навичок побудови писемного висловлювання, викладення думок у писемній формі. Таке розуміння поняття фактично ґрунтується на так званому ЗУНівському підході. Натомість актуальний нині компетентнісно орієнтований підхід до навчання передбачає формування в учнів різних груп компетентностей, складовими яких, за словами І.В. Родигіної, є «глибокі, систематичні, поліфункціональні знання; уміння і навички використання знань у стандартних і *нестандартних* ситуаціях; ціннісні установки та *мотивація* діяльності» [11, 23].

У зв'язку з розвитком комунікативної лінгвістики писемне мовлення стали розглядати ширше як особливу форму спілкування, що реалізується в конкретній ситуації з певною метою. У цьому разі писемне мовлення пов'язують із продуктивним *видом мовленнєвої діяльності* (письмом), матеріальною основою якого є графічна система мови.

Згідно з психолінгвістичними дослідженнями, мовленнєвий процес відбувається послідовно мотиву, який породжує певну думку, до оформлення самої думки в зовнішньому мовленні, відтак перед науковцями постала проблема мотиваційного забезпечення текстотворчої діяльності школярів. Недостатність мотивації, як свідчать проведені спостереження за навчальним процесом та власний педагогічний досвід, негативно позначається на якості створюваних школярами писемних висловлювань.

Мотив мовлення виникає у школярів за наявності сильних емоцій, яскравих вражень, потреб, інтересу, певних установок. Тому під час розвитку писемного мовлення школярів необхідно створювати в учнів специфічні для цієї діяльності мотиви.

Проблемі мотивації навчально-мовленнєвої діяльності присвячено низку досліджень. Так, С.В. Гапонова серед факторів мотиваційного забезпечення процесу навчання мови визначає цікавий навчальний матеріал, *“привабливі прийоми роботи”* з ним, *“усвідомлення учнями власних успіхів”* (позитивна оцінка вчителя, застосування доступних завдань, опор), *“сприятливий психологічний клімат на уроці”* [1, 56]. О.С. Пелішенко, досліджуючи процес оволодіння іноземним писемним мовленням в контексті комунікативного підходу в середній школі, уважає, що його (процес) необхідно максимально наблизити до *реальних умов спілкування*. Це досягається, за словами дослідника, насамперед, завдяки наявності в мовця нової, невідомої адресату інформації, його зацікавленості в предметі письма, належної вмотивованості через *“ігри чи ситуації* реального спілкування... (написання коротких оповідань, казок, віршів, статей у газету, ведення щоденника)”, завдяки *знанням реального адресата* висловлювання, достатньому володінню засобами реалізації мовлення і, нарешті, вчасному отриманню результату своєї діяльності як *“зміни взаємин між партнерами*, учасниками акту комунікації, викликаного продуктом мовленнєвого спілкування” [8, 98]. Дослідники психологічного аспекту формування писемного мовлення В.Я. Ляудіс і І.П. Негуре вважають, що найкращим мотивом розвитку писемного мовлення учнів виступає словесна *творчість*, тобто *“створення власних оригінальних казок та історій”* [6, 66].

Підкреслені вище умови мотиваційного забезпечення текстотворчої діяльності наводять на думку про необхідність застосування в процесі розвитку писемного мовлення школярів сучасних технологій, які повною мірою забезпечують реалізацію компетентнісного підходу до навчання, можливостей для самоосвітньої діяльності школярів. Адже всі сучасні освітні технології мають спільні ознаки: спрямованість на розвиток особистості, самостійність навчання школярів, оптимальна організація навчального матеріалу, умотивованість, диференціація, комунікативність, різноманітність форм діяльності, контрольованість результатів навчання.

Підставою для застосування в процесі розвитку писемного мовлення школярів технологій, орієнтованих на взаємодію, може бути обґрунтований у психології синергичний ефект, або ефект «2+2=5». За визначенням В.Я. Ляудіс та І.П. Негуре, синергичний ефект – «додаткова психічна енергія, яка вивільняється в ході і в результаті взаємодії членів групи [6, 6]. Автори монографії стверджують, що за такого ефекту можна досягти не тільки значних результатів навчання, а й забезпечити соціалізацію учнів, психологічну сумісність, розвиток соціального інтелекту, що є важливими характеристиками комунікативно компетентної особистості.

Як свідчить аналіз наукової літератури, на взаємодію орієнтовано більшість сучасних освітніх технологій, зокрема групові, проектні, діалогові, ігрові, колективного способу навчання, співпраці, кооперативного навчання, колективних творчих справ, співробітництва тощо. В основу названих технологій покладено *інтерактивну модель навчання*, що, на відміну від пасивної та активної, передбачає постійну, активну взаємодію *всіх* учасників навчального процесу.

Інтерактивне навчання (від англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти), за визначенням О.І. Пометун, — це «спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має за мету створення *комфортних умов* навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність» [10, 9]. Підґрунтям інтерактивного навчання є міжособистісне спілкування (парне, групове, фронтальне), співпраця учителя і учнів, що є рівноправними суб'єктами навчання. Тому таке навчання виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою і сприяє створенню атмосфери *співробітництва*, взаємодії, *формуванню комунікативної компетенції*.

Інтерактивне навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації. Під час такого навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення. При цьому до роботи залучаються *всі* учні, що працюють групами в спеціально облаштованому класі з підготовленими заздалегідь вчителем матеріалами, з додержанням процедури і регламенту, в атмосфері довіри і взаємоповаги.

Ідея інтерактивного навчання, що виникла в країнах далекого зарубіжжя, поступово акумулюється і на теренах пострадянських країн. Пропагована в Україні О.І. Пометун інтерактивна модель організації навчальної діяльності поволі запроваджується під час вивчення різних дисциплін у всіх ланках освіти [10]. Як свідчить аналіз лінгводидактичної літератури [2; 4; 5; 7; 9; 12; 13], досвід застосування інтерактивних методів навчання на уроках української мови поки що обмежено аспектними уроками. Проте певні розвідки методистів указують на можливість використання інтерактивної моделі навчання під час розвитку мовлення школярів. Наприклад, Л. Варзацька та Л. Кратасюк стверджують, що інтерактивні методи доцільно застосовувати «на різних етапах процесу взаємопов'язаного навчання мови й мовлення», зокрема під час подорожей до «джерел живого слова» [5, 3], і пропонують на уроках практикувати уявне засідання гуртків «Юні поети», «Прозаїки», «Етнографи», «Фольклористи», «Лінгвісти», «Редактори», «Журналісти» тощо. Перспективною вважаємо також ідею використання інтерактивних методів навчання («Асоціативний куш», «Очікування», групова діяльність) під час роботи над складанням казки на основі власного досвіду в 4 класі [3, 125-130].

На нашу думку, використання *інтерактивних методів навчання*, тобто таких, що спрямовані на підвищення комунікативної активності між учасниками навчального процесу та їхньої взаємодії, з метою розвитку писемного мовлення школярів є доцільним здебільшого на аспектичних уроках (у межах розосередженої підготовки до написання твору), уроках навчального переказу, навчального твору, аналізу тексту (підготовки до контрольного твору). При цьому їх добір необхідно підпорядковувати етапам роботи над писемним висловлюванням: сприймання та аналіз текстового матеріалу, його репродукування й створення власного тексту (орієнтування в умовах, ситуації; думання над темою, основною думкою твору; планування роботи; добір та систематизація матеріалу, реалізація задуму; редагування тощо).

Для підвищення ефективності використовуваних методів навчання вважаємо за доцільне розвести в часі процеси генерування ідей (породження задуму) і вираження думки (її втілення в тексті). На *першому* етапі (генерування ідей) можна застосувати такі *інтерактивні методи*:

- «Мікрофон», «Коло ідей», що передбачають вільне накопичення великої кількості ідей з певної теми (наприклад, «Як я розумію назву твору...»);

- «Метод прогнозування» або «Метод передбачення» (наприклад, за назвою, початком спрогнозувати зміст тексту);

- «Групування» або «Асоціативний куш», що полягає у встановленні асоціативних зв'язків між окремими поняттями, ключовими для написання твору, і передбачає побудову тексту на основі словесних асоціацій;

- «Два – чотири - всі разом», «Ротаційні (змінні) трійки» (обговорення ідей щодо розкриття теми й основної думки твору в малих групах із постійним та змінним складом учасників) тощо.

На *другому* етапі (вираження думки в зовнішньому мовленні) можна застосовувати такі *інтерактивні методи*:

- Ділові та рольові ігри, що передбачають відтворення поведінки і роботи конкретних працівників за фахом, зокрема «Коректори», «Редактори» тощо;

- «Карусель» (за поданим початком поступове доповнення тексту учасниками групи);

- «Робота в парах» (обговорення та редагування створеного тексту);

- «Джигсоу» або «Мозаїка» (відповідно до завдання створення фрагментів тексту в групах та фронтальне об'єднання їх у цілісний текст).

Безумовно, представлені інтерактивні методи розвитку писемного мовлення доцільно застосовувати з навчальною метою. Натомість контрольне писемне текстотворення передбачає індивідуальну, самостійну роботу учнів, що в принципі унеможлиблює застосування інтерактивного навчання.

Таким чином, процес розвитку писемного мовлення школярів як виду мовленнєвої діяльності вимагає, по-перше, забезпечення належної мотивації, по-друге, створення атмосфери інтелектуальної взаємодії, співробітнич-

цтва та співтворчості шляхом застосування інтерактивних методів навчання. При цьому необхідно враховувати кореляцію між добром інтерактивних стратегій та етапністю роботи над писемним мовленням школярів.

Література

1. Гапонова С. В. Характерні риси уроку іноземної мови / С. В. Гапонова // Методика викладання іноземних мов : [науково-методичний збірник]. – К. : Ленвіт, 1996. – Вип. 25. – С. 53–57.
2. Інноваційні технології навчання української мови і літератури / [укладач: О. І. Когут]. – Тернопіль : Астон, 2005. – 204 с.
3. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / [упорядн.: Стебна О. В., Сошенко А. О.] – Х. : Вид. група «Основа», 2005. – 176 с.
4. Інтерактивні технології на уроках української словесності / [укладач: Р. Орищин]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. – 160 с.
5. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: Розвиток комунікативних і мовленнєвих умінь // Дивослово. – 2004. – № 10. – С. 2–18.
6. Ляудис В. Я. Психологические основы формирования письменной речи у младших школьников / Ляудис В. Я., Негурэ И. П. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. – 150 с.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.
8. Пелішенко О. С. Навчання письма в контексті комунікативного підходу в середній школі / О. С. Пелішенко // Методика викладання іноземних мов: [науково-методичний збірник]. – К. : Ленвіт, 1996. – Вип. 25. – С. 96–99.
9. Пентилюк М. І. Сучасний урок української мови / Пентилюк М. І., Окуневич Г. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 176 с.
10. Пометун О. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: [науково-методичний посібник] / Пометун О., Пироженко Л. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
11. Родигіна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 112 с.
12. Семчук Д. Творчо-дослідницькі та інтерактивні технології навчання на уроках української словесності. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 144 с.
13. Щербина В.І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / Щербина В. І. , Волкова О. В. , Романенко О. В. – Х. : Вид. група «Основа» 2005. – 96 с.